

GROEP 5/6

Versie
2022

Museum
De Laarman

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

INHOUD

Met de leerlijn komen leerlingen van groep 1 t/m 8 in het basisonderwijs structureel in aanraking met het lokale erfgoed en de bijbehorende verhalen, krijgen zij kennis van de eigen omgeving en leren zij het erfgoed waarnemen, herkennen, verklaren en waarderen.

Met erfgoed bedoelen we: Sporen van vroeger die je nog steeds kunt terugvinden in voorwerpen, verzamelingen en collecties, gebouwen, verhalen, bijzondere plekken en in het landschap. Het zijn de schatten van de gemeente Raalte. Soms zie je ze gelijk en soms zijn ze een beetje verborgen!

Ga je mee op zoek?

Lessen

Achtergrondinformatie

Les 1 introductie les met eerste deel van het verhaal

Les 2 instructieles tijdbalk en tweede gedeelte van het verhaal

-> Bonusles: Les dialect met audiobestand

Les 3 museumbezoek

Les 4 reflectieles

Bijlagen

- Verhaal Op stap met Jan en Janneke deel 1 – introductie les
- Verhaal Op stap met Jan en Janneke deel 2 - vervolg
- Brief voor ouders
- Twee leesteksten over de school van vroeger voor 'begrijpend' lezen
- Verschillende opdrachten om individueel of in groepjes aan te werken

Inhoud Curverbox

Materialen voor het inrichten van een kleine expositie.

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

3

7

9

13

15

ACHTERGROND INFORMATIE

Het erfgoed dat centraal staat in deze lessen is bijzonder omdat kinderen via deze lessen zicht krijgen op de start van hun eigen geschiedenis.

OP STAP MET JAN & JANNEKE

In dit project gaan leerlingen aan de slag met het thema verzamelen en bewaren en een bijzondere verzameling voorwerpen van ruim 100 jaar geleden.

Op Stap met Jan en Janneke, jong in 1910 (leerlijn versie)

Op stap met Jan en Janneke geeft kinderen uit groep 5 en 6 van de basisschool een beeld van het dagelijks leven rond 1910 in Luttenberg en omgeving. Hierbij komen de volgende thema's aan de orde: kleding, wonen, werken, huishouden, voeding, vervoer, school en spel.

Omdat veel scholen gebruik maken van methoden voor wereldoriëntatie die een beroep doen op het verzamelen van kennis en vaardigheden, waarbij het onderzoekend leren en ontdekken een belangrijke plaats in nemen, zijn er in de werkmap werkbladen en opdrachten die voor deze manier van werken geschikt zijn.

In de bijgeleverde Curverbox vindt u spullen om een kleine expositie in te richten.

In het museum zijn de kinderen actief bezig. Op een speelse wijze oefenen zij onderzoek vaardigheden met authentieke bronnen.

In 'Op stap met Jan en Janneke' is het verhaal van Jan en Janneke de rode draad. Dit verhaal verbindt de sub thema's op een logische manier met elkaar, het brengt de geschiedenis tot leven en biedt kinderen de mogelijkheid om zich te identificeren met de twee hoofdpersonen.

In de voorbereidingslessen op school krijgen de kinderen het verhaal, dat in tweeën is gedeeld, te horen. Daarop volgt de verwerking. Bij het bezoek aan het museum worden verschillende aspecten uit het verhaal concreet: de leerlingen zien en gebruiken voorwerpen, die ook in het verhaal van Jan en Janneke aan de orde komen.

Deze leerlijnlessen zijn ontwikkeld door:

Vrijwilligers van Museum De Laarman.

De lessen zijn gebaseerd op het oorspronkelijke project 'Op stap met Jan en Janneke. Jong in 1910'. Voor de leerlijn zijn de lessen ingekort en aangepast.

ACHTERGROND INFORMATIE

OP STAP MET JAN & JANNEKE

Het erfgoed dat centraal staat in deze lessen is bijzonder omdat kinderen via deze lessen zicht krijgen op de start van hun eigen geschiedenis. Uit de verhalen van hun ouders weten ze iets van de familiegeschiedenis, maar hoe was het leven 100 jaar geleden? Als er nog overgrootouders zijn, kunnen die misschien iets vertellen over hun jeugd, de spelletjes, het harde werken, het leven in en rond huis, de grote gezinnen, de armoede. Maar over een aantal jaren is die generatie er niet meer. Wie kan dan nog vertellen dat er wel vijf kinderen in de bedstee sliepen of dat sokken gestopt werden omdat nieuwe te duur waren? Dat het eten uit de eigen tuin kwam en dat het varken uit de stal geslacht moest worden om vlees op het bord te krijgen.

Het erfgoed is de basis van onze huidige samenleving. Wat onze voorouders hebben neergezet is door de latere generaties verbeterd en verder ontwikkeld. Een voorbeeld is de lei en griffel, gemaakt van leisteen. De lei kon iedere dag opnieuw gebruikt worden. Een natte spons erover en je kon weer verder. In de tijd van Jan en Janneke had ieder kind een lei en griffel. Met de griffel lekker krassen en akelige geluiden maken. De lei en griffel werden gebruikt tot in de jaren vijftig. Daarna kwam het potlood en de kroontjespen. Het inktpotje zat vast in de schoolbank. Doopte je de pen te diep, dan druppelde de inkt over de schoolbank en het papier. Had je te weinig inkt aan de pen, dan kon je niet goed schrijven. Via de vulpen, balpen en rollerpen schrijven de kinderen nu met een schrijfstift op hun tablet.

De doelen van dit project zijn dat het kind:

- kan aangeven wat redenen zijn waarom je erfgoed, voorwerpen van 100 jaar geleden, bewaart voor later.
- het verhaal bij het erfgoed kan plaatsen in de tijd en kan relateren aan hoe mensen ruim 100 jaar geleden woonden, leefden en werkten en daarbij verschillen en overeenkomsten noemen met nu.
- aanwijzingen kan opvolgen hoe met erfgoed tijdens het museumbezoek om te gaan.

ACHTERGROND INFORMATIE

Museum De Laarman
Butzelaarstraat 60,
8105 AR Luttenberg
T 0572-301288
info@delaarman.nl
www.delaarman.nl

Reserveren bij Museum De Laarman:

Scholen uit Salland worden benaderd door de projectleider van Museum De Laarman met een mail waarmee zij zich kunnen inschrijven voor het project. Andere scholen kunnen contact opnemen met de beheerder van het museum via boven genoemde adresgegevens. Het uitvoerende lesprogramma bij Museum De Laarman duurt ongeveer twee en half uur.

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

Museum De Laarman

In een voormalige mengvoederfabriek, eind jaren vijftig gebouwd, is Museum De Laarman gevestigd. Naast kerktorens behoren veevoedersilo's sinds de laatste zestig jaar bij het Sallandse landschap. Het markante gebouw staat boven op de Luttenberg en kijkt uit over de weidse landschappen. "Het gewone is bijzonder", zo kan De Laarman getypeerd worden.

De normale dagelijkse en regionale agrarische cultuur wordt in haar soberheid getoond, maar ook als waardevol belicht. Aan de hand van thema's zijn er levendige en interactieve presentaties ingericht. In de permanente tentoonstelling zijn onder andere thema's te vinden zoals: 'Het leven op de boerderij in de vorige eeuw' en 'Van bord naar boer'. Tijdens de laatste grote verbouwing zijn de oude schuren en loodsen vervangen door moderne expositieruimtes en is het oude fabrieksgebouw en de mengvoederinstallatie gerenoveerd en in ere hersteld.

Tot het vaste aanbod van De Laarman behoren ook vormen van levende geschiedenis. In de oude smederij en timmerwerkplaats, van oudsher onmisbaar voor onderhoud van de landbouwmachines en de kaarsenmakerij kunnen mensen zelf aan de slag.

Wie nu het museum bezoekt, treedt binnen in de voorbije tijd van 1900 - 1960. De bezoeker vindt er onder meer een collectie van oude landbouwmachines, handgereedschappen, veeartsenij instrumenten en voorwerpen rondom de boerderij.

In de kelder is een ruimte voor wisselende exposities. Door het hele gebouw staan machines en gereedschappen die gebruikt werden in de landbouw en veeteelt. De Laarman zelf is ook erfgoed, want het hoofgebouw is aangemerkt als industrieel erfgoed; het is een voormalige mengvoederfabriek voor veevoer.

Naast de zorg voor en de presentatie van de vaste collectie, organiseert De Laarman jaarlijks evenementen. Deels passen deze binnen het thema van de landbouw: bijvoorbeeld het Historisch Festival, de boerenmarkten, landbewerking zoals rogge zaaien/maaien/dorsen en wandel- en fietstochten.

Omdat De Laarman op een mooie plek aan de rand van een natuurgebied staat, positioneert het museum zich tevens als uitvalsbasis voor activiteiten in samenwerking met organisaties als Overijssels Landschap en IVN.

Interessante bronnen op internet

- Twintig verdwenen beroepen: <http://www.geschiedenisbeleven.nl/twintig-verdwenen-beroepen-beeld/>
- De schoolregels rond 1910: <https://www.youtube.com/watch?v=xAmz1jmbaDM>
- Demonstratie school Bokrijk rond 1910: <https://www.youtube.com/watch?v=IAZaHkQSxns>
- Een oude school rond 1910, openluchtmuseum Warffum: <https://www.youtube.com/watch?v=nQGjIn5oWCg>

LES 1

introductioneel

30 min

Leerkracht

Deel 1 verhaal
Jan & Janneke
(bijlage 1)

Deze introductieles wordt gegeven op school door de leerkracht.

De leerling wordt voorbereid op de beleving van het erfgoed door een opdracht en het activeren van de voorkennis.

Leerkracht geeft de kinderen uitleg over de opdrachten die individueel of in groepjes gemaakt worden.

Terug in de tijd met Jan en Janneke

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

Lesonderdelen:

1. Uitleg over het project en thema aan de leerlingen. Bespreek met de leerlingen het begrip erfgoed. "Met erfgoed bedoelen we: Sporen van vroeger die je nog steeds kunt terugvinden in voorwerpen, verzamelingen, gebouwen, verhalen, bijzondere plekken en in het landschap. Het zijn de schatten van de gemeente Raalte. Soms zie je ze direct en soms zijn ze een beetje verborgen!" We gaan op zoek naar sporen bij Museum de Laarman. Daar hoort het verhaal van Jan en Janneke bij.
2. Lees deel 1 van het verhaal. Dit verhaal is de introductie van het hoofdthema van het project, het dagelijks leven rond 1910. Hiermee inventariseert en activeert u de voorkennis van de kinderen. Het verhaal vindt u in de bijlage.
3. Bespreek het verhaal na met de leerlingen. Stel hierbij de volgende vragen:
 - Speelt het verhaal in deze tijd?
 - Hoe weet je dat? (Verschillen met nu laten benoemen: bedsteden, geen water, geen elektriciteit, geen wc, koffiebonen zelf malen etc.)
 - Hoeveel jaar geleden speelt dit verhaal zich af?
 - In welk jaartal?
 - Hoe weet je dat?
 - Ken jij iemand die toen heeft geleefd? (Opa's, oma's, overgrootouders.)
4. Kinderen maken kennis met verschillende opdrachten die een beroep doen op het verzamelen van kennis en vaardigheden, waarbij het onderzoekend leren en ontdekken een belangrijke plaats innemen. Zie mapje werkbladen. Hier kunnen ze een door de leerkracht te bepalen aantal lessen mee aan de slag.

Opmerking: De werkbladen "Wat kan Janneke voor een gulden kopen" en "Vervoersmiddelen" komen na les 2 van het verhaal aan de orde.

LES 2

instructieles

30 min

Leerkracht

Deel 2 verhaal
Jan & Janneke
(bijlage 2)

De instructieles wordt gegeven door de leerkracht. De leerlingen leren d.m.v. een tijdbalk wanneer Jan en Janneke leefden. Het tijdsbesef bij kinderen wordt ontwikkeld door begrip van de getallenlijn.

Terug in de
tijd met
Jan en Janneke

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

Lesonderdelen:

1. Hang de tijdlijn/ tijdbalk op. Je kunt hiervoor de tijdlijn van school gebruiken of de tijdlijn van dit project. Bespreek met de kinderen als nog niet bekend is wat een tijdlijn is. Het lijkt op een getallenlijn. Op een getallenlijn kun je rekenen. Dit kan op een tijdlijn/tijdbalk ook. Je rekent uit hoelang iets geleden is of hoelang het duurt als je iets in de toekomst wilt bekijken.
2. Doe een paar oefeningen op de tijdlijn.
3. Geef een paar belangrijke gebeurtenissen aan op de getallenlijn die kinderen zelf naar voren brengen.
4. Markeer wanneer Jan en Janneke leefden en reken met de kinderen uit hoe lang geleden ze leefden.
5. Vertel het tweede gedeelte van het verhaal.
6. Uitleg opdrachten die nog niet aan bod zijn geweest. "Wat kan Janneke voor een gulden kopen" en "Opdracht vervoersmiddelen".

LES 3

museum bezoek

De kinderen werken in het museum in 6 groepjes. Deel op school de groepjes vast in.

De Laarman wil graag 1 begeleider op 6 kinderen. Dit kunnen zowel ouders als leerkracht zijn. U vindt in de bijlagen een brief die u van tevoren aan de begeleiders kunt toesturen, zodat zij weten wat er van hen wordt verwacht.

In het museum bent u als leerkracht verantwoordelijk voor de orde. Op deze manier kan de museummedewerker zich geheel op de inhoudelijke kant van de les richten.

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

In het museum zijn de volgende aandachtspunten belangrijk:

- **Respect voor de kwetsbare museumstukken.** In het museum zien en ervaren de kinderen echte voorwerpen en objecten uit de tijd van Jan en Janneke. Voorwerpen waar we zuinig op zijn, maar die wel aangeraakt en gebruikt mogen worden. Ze zijn tientallen jaren oud, oersterk, maar door de loop van de tijd intussen kwetsbaar geworden. We vragen van de bezoekers om met respect om te gaan met deze spullen.
- **Vorbereiding:** de kinderen weten waarom ze een bezoek brengen aan het museum en de lessen zijn uitgevoerd.
- **Bijzonderheden:** Zijn er kinderen die tijdens het museumbezoek speciale aandacht nodig hebben, dan horen we dit graag van te voren (bijv. voedselallergie, handicap).

LES 3

museum bezoek

150 min

Museum
De Laarman

Brief voor
de ouders
(bijlage 2)

In deze les staat het beleven van het erfgoed centraal. In het museum worden de leerlingen begeleid door een museummedewerker. De leerlingen komen in aanraking met voorwerpen uit het leven van Jan en Janneke. Ze doen in groepjes onderzoek binnen een circuit van activiteiten.

Op bezoek
bij
Jan en Janneke

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

Verloop van het bezoek aan Museum De Laarman in Luttenberg:

1. **Ontvangst: 5 minuten**

Introductie voor de hele klas in het museum. De museummedewerker vraagt de leerlingen of ze wel eens in Museum De Laarman zijn geweest. Wat valt ze op aan het museum? Wat doet een museum? Wat wordt in Landbouwmuseum De Laarman zoal bewaard?

2. **Rondleiding: 40 minuten**

De museummedewerker leidt de leerlingen in 2x 20 minuten langs de volgende zaken:

20 minuten in het oude woongedeelte; vergelijking vroeger en nu.

Mensen zijn altijd al uitvinders geweest. Dit deden ze om hun leven gemakkelijker te maken. Als ze vroeger niet zoveel dingen hadden uitprobeerd, hadden we nu geen brood gegeten, geen tractors gehad, nooit een ruimtereis gemaakt en was er geen mobiele telefoon geweest.

- De bedstee; met 4 à 5 kinderen erin, om en om. De po, de wc buiten, het nachtlampje, de kleding.
- De voorkamer; de zitkamer van rijke mensen
- De keuken; centrale plaats voor het gezin
- De kelder; inmaken, slachten en de groentetuin.
- De götte; hier werd de was gedaan. Werking kokkepot, wringer en mangel

20 minuten bij het broodeiland en het eiland vies.

- Broodeiland; brood vroeger en nu, graan malen.
- Eiland Vies? Wat proef je, lekker of vies? Over smaak valt te twisten!

LES 3

museum bezoek

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

3. Activiteitencircuit 6 x 10 minuten

Bij elk onderdeel staat een begeleider. De museummedewerker houdt de tijd in de gaten. Bij elk onderdeel ligt een blad met daarop in het kort geschreven de uitleg van de activiteit.

	Activiteit	Thema	Locatie	Materialen
1*	Matten kloppen	Huishouden	Buiten	Matten en mattenkloppers
2	Schoonschrijven	School	Schoolklas in de kelder	Lei, griffels, voorbeeld schoonschrift
3	Koffiebonen malen	Huishouden	Ronde tafel ontvangstruimte	Koffiemolen, koffiebonen, puntzakjes
4	De was doen	Huishouden	Kelder, bij de kokkepot	Wasketel, zeepklopper, zeep, luiers, droogrek
5	Zandkaarsje maken	Huishouden	Kelder	Pan, kaarsenvet, lont, zandbakken, plastic zakje
6**	Oud-Hollandse spelen	Spel	Buiten	Hoepels, stelten
*	Bij slecht weer: hinkelpotten	Spel	Hal 1	Steentjes, krijt
**	Bij slecht weer: knopenspel	Spel	Ontvangstruimte	Spel en knopen

LES 3

museum bezoek

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

4. Afsluiting en nabespreking

De groep komt na afloop weer bij elkaar in de ontvangstruimte, de kinderen en begeleiders kunnen vragen stellen.

Vraag aan de leerlingen: Wat heb je ontdekt vandaag? Wat vond je heel erg gek, leuk of slim?
Refereer aan de zilveren gulden die Janneke had gevonden.

Een van de kinderen vindt zo'n gulden toevallig. Dit is de gulden van Janneke. Hoeveel zou de gulden nu waard zijn, (als je een heel mooie munt hebt, is die nu 35 euro waard) wat zou je daarvan willen kopen en wat zou je hiervan kopen als je echt arm bent.

De kinderen worden uitgenodigd om nog eens met hun ouders het museum te bezoeken en dan aan hun ouders alles te vertellen wat ze vandaag geleerd hebben. De museummedewerker bedankt de groep voor hun aanwezigheid en interesse in het museum.

LES 4

reflectieles

30 min

Leerkracht

Terugblik op
het thema en
bezoek aan het
museum.

Deze afsluitende les
wordt gegeven op school
door de leerkracht

Wil jij terug
naar de tijd
van Jan en
Janneke?

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

Lesonderdelen:

- 1. Reflectie: Bespreek met de leerlingen het thema en het bezoek aan Museum De Laarman.**
 - Wat hebben ze geleerd? Wat hebben ze ontdekt?
 - Laat ze in twee- of drietallen met elkaar overleggen welk onderdeel uit het museum indruk heeft gemaakt en waarom. Dit mogen ze vertellen aan de hele klas.
 - Op het digibord heeft de leerkracht een aantal voorwerpen geschreven uit de tijd van Jan en Janneke en de kinderen zetten er tegenover wat daarvoor nu gebruikt wordt. De voorwerpen zijn: kokkepot, zeepklopper, koffiemolen, leitje en griffel, de kachel, de gulden, katoenen luiers, het schoolbord met krijtjes.
 - Welke spelletjes hebben ze gedaan? Welke spelletjes doen we nu? Bedenk een spelletje dat door kinderen over 100 jaar wordt gespeeld.

BIJLAGEN

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

Inhoud

- Verhaal Op stap met Jan en Janneke deel 1 – introductieles
- Verhaal Op stap met Jan en Janneke deel 2 – vervolg
- Brief voor ouders
- Twee leesteksten over de school van vroeger voor ‘begrijpend’ lezen
- Bonus les Dialect + audiobestand
- Verschillende opdrachten om individueel of in groepjes aan te werken
 1. De familie Lunshof, tabel maken van gemiddeld aantal kinderen
 2. Zelf een spel van vroeger maken
 3. Opdracht taal
 4. Een verhaal schrijven over de hoefsmid
 5. Een verhaal schrijven over een ongelukje op het schoolplein
 6. Muziek van toen
 7. Een recept van vroeger maken
 8. De klas vroeger en nu
 9. Wat kan Janneke voor een gulden kopen?
 10. Tijdlijn over vervoer van vroeger tot nu

BIJLAGEN

bijlage 1

Op stap met Jan en Janneke - Deel 1

In de PowerPoint Presentatie (PPP) staan verhelderende foto's die het verhaal begeleiden

(PPP 1) In 1910 woont het gezin Lunshof in een kleine boerderij in Luttenberg; het gezin bestaat uit vader, moeder, Derk, Drieka, Jan, Janneke, Aleida, Elisabeth en de kleine Berend. Opa woont bij het gezin in huis en werkt mee op de boerderij.

(PPP 2) Janneke ligt in de bedstee, ze is net wakker en wrijft zich in haar ogen. Haar drie zusjes liggen nog naast haar te slapen. Het is lekker warm in het kleine hokje. De klok van de H. Corneliuskerk slaat zes keer. Moeder roept: "Het is tijd om op te staan". Aleida en Elisabeth schrikken meteen wakker. Drieka zucht en kreunt en heeft geen zin om op te staan. Janneke gluurt door een kier in de deurtjes van de bedstee. (Een bedstee is een bed in een kast met een gordijn of deurtjes ervoor.) Haar moeder steekt met een lucifer de petroleumlamp aan (petroleum is een brandstof net als benzine). Hè, dat ziet er een stuk gezelliger uit! Janneke springt uit de bedstee. Brrr, wat is het koud. Snel stapt ze van de stenen vloer op de kokosmat. Oei, dat prikt in haar blote voeten.

(PPP 3) Opa heeft de kachel aangestoken met brandende turf en het begint al een beetje warm te worden. (Turf bestaat uit ingedroogde grassen, bladeren, takken, laag op laag) Moeder heeft nu al een klusje voor Janneke. "In de sok van Jan zit een gat, ga jij die eens gauw stoppen, dan kan hij hem straks aan naar school". Janneke gaat bij het vuur zitten, na een tijdje draait ze zich om zodat haar rug ook lekker warm wordt. Opa zegt niks, hij zit aan de andere kant van de kachel en kauwt op zijn pruimtabak. Als zijn mond vol is met het tabakssap, spuugt hij het sap in de turfbak, steekt een nieuwe pruimtabak achter zijn kiezen en kauwt weer verder.

Drieka is nu ook opgestaan en ze helpt Aleida en Elisabeth met aankleden. Moeder maakt op het petroleumstel een bordje pap voor de kleine Berend. Jan komt binnen; hij slaapt net als opa in het achterhuis. Het kan daar erg koud zijn want er is geen kachel. Ook voor Jan is er direct een klusje. **(PPP 4)** "Ga je even water halen voor de koffie en gooi daarna de kokkepot vol met regenwater". (Een kokkepot is een van de eerste wasmachines) Jan stapt in zijn klompen en om zijn hals wikkelt hij een oude sjaal.

Handig gooit Jan de emmer in de put. Het is bijna half zeven, hij moet opschieten. De volle emmer water giet hij in de ketel en die brengt hij naar moeder. Janneke is klaar met de sok en Jan trekt hem meteen aan. Zo krijgt hij snel weer warme voeten. Naast de regenput staat de kokkepot met daaronder een vuurplaats. Voor het wassen van de witte was en de luiers moet het water bijna kokend heet zijn. Jan vult de ketel zodat moeder straks de was kan doen.

Na het eten strooit Jan de as van gisteren uit de kachel in de gaten op het erf. Jan heeft een grote zwarte veeg op zijn gezicht. Als Janneke hem ziet, moet ze lachen: "je bent net Piet de Smeerpoets".

En een beetje pesterig zegt Janneke:

"Piet was een smeerpoets op en top, die schrok voor elke waterdrop.

En als een dwaze om zich greep, bij 't zien van waskom, spons en zeep.

Zijn hoofd was als een ragebol, met stof en spinnenwebben vol:

Zijn nagels, foei om van te gruwen, wie zou zo'n vuile knaap niet schuwen?"

Dit versje heeft ze op school gelezen in het prentenboek van meester Holtmaat. "Hou je mond!", snauwt Jan. Met zijn zwarte handen loopt hij dreigend op Janneke af. Janneke rent lachend naar binnen, Jan gaat haar achterna en botst tegen Elisabeth aan. Die denkt: "Leuk, stoeien". Met z'n drieën rennen ze rondjes om de tafel. Elisabeth wil Jan tegenhouden en ze grijpt de broekzak. KRRRAAKK!! de zak van de broek scheurt. Elisabeth loopt geschrokken achteruit. Jan en Janneke staan stil. Ze kijken elkaar aan. Heeft moeder het gehoord? "Wat zijn jullie aan het doen?", vraagt moeder streng. "Eerst maken jullie een hels kabaal en nu heerst hier een stilte als op het kerkhof. Wat is er gebeurd?"

BIJLAGEN

bijlage 1

Janneke begint te stotteren: “Nou, eh, we doen een nieuw soort van tikkertje, enne, eh, ... als je iemand op z’n oor tikt moet iedereen stil blijven staan en zijn mond dichthouden. Zo gaat het toch, hé Jan? Moeder heeft gelukkig niet gehoord dat zijn broek gescheurd is. En dat hoeft ze ook heus niet te weten. Het is Jans enige doordeweekse broek, hij draagt hem in zomer en winter. Eigenlijk moet hij er heel zuinig op zijn. Moeder gelooft het verhaal maar half. “Jaja, het zal wel, maar nu is het afgelopen jullie mogen niet rennen in huis. **(PPP 5)** En Janneke, schiet nou eens op, de koffie is nog niet gemalen.”

Elisabeth verstopt zich bij opa, Jan maakt zijn gezicht schoon en Janneke pakt stilletjes de koffiemolen, doet er koffiebonen in en begint te draaien. Janneke denkt: Ik wou dat het weer zomer was, dan kunnen we buiten spelen en dan ziet moeder ook niet alles. Maar hoe moet het nu verder met die broek? Met een zucht staat ze op en geeft haar moeder het laatje van de koffiemolen met de gemalen koffie. Al snel ruikt het hele huis naar verse koffie. Het is tijd voor het ontbijt en iedereen gaat aan tafel. Ze eten donkerbruin roggebrood met een beetje reuzel. (Reuzel is gesmolten spek) Moeder heeft nog wat melk over, ze doet er een beetje water bij en verdeelt het voor de drie jongste kinderen. Drieka helpt kleine Berend met zijn pap en Janneke heeft Elisabeth op schoot genomen. Jan zit zo ver mogelijk van moeder, dan ziet ze de scheur in zijn broek niet. **(PPP 6)** Vader en Derk hebben vanochtend de twee koeien, de varkens, de geiten en de kippen al gevoerd. Ze zijn net klaar met het melken. Na het eten gaan ze naar de heidevelden. De heide wordt met de hak geplagd (een hak is een soort schop) en daarna wordt de grond met het paard voor de ploeg omgeploegd tot akkerland.

In het voorjaar is er genoeg werk op de eigen boerderij. De haver en de boekweit worden gezaaid, aardappelen worden gepoot en de bonen gaan in de grond. Na schooltijd moeten Jan en Janneke helpen om het onkruid te wieden. In de zomervakantie helpt iedereen met de oogst. De bonen worden aan lange stokken in de droogschuur achter het huis gehangen. De rogge wordt gebonden en in bossen op de zolder gelegd. Later wordt de rogge op de lemen vloer van de schuur wordt gedorst en gaat het graan in jute zakken naar de molenaar. Het stro wordt gebruikt voor het vee op stal, maar ook voor de dakbedekking op het huis en de schuur. Elk jaar moet er wel weer iets gerepareerd worden.

(PPP 7) In de herfst, wanneer de aardappelen uit de grond moeten, gaat de hele familie mee naar het land. Vader en Derk steken met de vork in de grond om de aardappelen los te maken. De kinderen krabben met de hand door het zand en gooien de aardappels in een grote korf. Wanneer het regent vindt Janneke het niet zo’n leuk karweitje, maar de aardappelen moeten voor de winter uit de grond. Eigenlijk is er altijd wel werk op de boerderij!

Na het eten gaat Drieka naar haar werk als keukenmeisje bij baron Bentinck op kasteel Schoonheten. Aleida, Elisabeth en Berend blijven de hele dag bij moeder thuis. **(PPP 8)** Voordat Jan en Janneke naar school gaan, zijn er nog weer klusjes. Janneke heeft de po van de beddenplank gehaald en in de poepton leeggegooid. Daarna heeft ze een emmer sop gemaakt om het straatje en het plaatsje opzij van het huis te schrobben. Jan helpt Derk met het legen van de poepton. Heel voorzichtig lopen zij met de volle, stinkende ton door de tuin en kieperen hem op de mestvaalt om.

Jan en Janneke moeten opschieten want om half negen begint de school. Onderweg zegt Jan: “Jij ook met dat stomme versje over Piet de Smeerpoots. Nou heb ik een scheur in mijn broek.” Oei, dat was Janneke alweer helemaal vergeten. “Als je maar niet denkt dat ik die scheur ga naaien, dat is meidenwerk!” bromt Jan. Janneke denkt even na en zegt: “Nou goed, ik naai hem vanmiddag, als ik straks in de pauze met jouw hoepel mag spelen”. Jan kijkt opgelucht. “Goed, dat is dan afgesproken!”

BIJLAGEN

bijlage 2

Op stap met Jan en Janneke - Deel 2 - Hoe komt Janneke aan die gulden?

Op weg naar school op het Kerkepad komt Jan zijn vrienden tegen. Hij rent met Piet en Willem voor Janneke uit. Zo hebben ze nog even tijd om op het schoolplein te spelen voordat de schoolbel gaat. Janneke vindt het wel fijn om eventjes alleen te lopen. **(PPP 9)** Het is al druk op straat. De jongen van de bakker fietst voorbij met een grote mand vol broden die hij bij de mensen thuis bezorgt. Wat ruikt dat verse brood lekker! In de verte klinkt de hoorn (toeter) van de melkrijder die bij de boeren de melk ophaalt voor de stoomzuivelfabriek in Raalte. Een zwaar bruin paard trekt de kar voort en de bussen maken een rammelend geluid. Janneke rent de kar voorbij.

(PPP 10) Opeens hoort ze: “Dag Janneke Lunshof”. Het is Job met zijn kar die wordt voortgetrokken door een lobbes van een hond. Janneke zegt zachtjes: “Goedemorgen”. Job is met een zak rogge op weg naar de molen. Janneke loopt verder over de keien. Daar hoort ze een brommend geluid. Hé, een auto, die zie je niet zo vaak, wie zou het zijn? Het is de auto van baron Bentinck. Janneke kent de baron wel omdat Drieka bij hem op zijn kasteel Schoonheten werkt als keukenmeisje. Maar ze kan natuurlijk niet naar hem zwaaien. Zoiets hoort niet.

(PPP 11) Opeens ziet Janneke iets glinsteren in het gras onder de bomen. Wat is dat? Ze bukt zich om het op te rapen. Het is een glimmende, zilveren gulden. Ze heeft een gulden gevonden! Snel doet ze haar hand weer dicht, ze kijkt om zich heen. Heeft niemand het gezien? Ze wordt er zenuwachtig van.

“Ik heb een gulden, een hele gulden, ik heb een gulden, een hele gulden,” zingt het door haar hoofd. Stuivers, dubbeltjes, centen en halve centen, die heeft ze vaak genoeg in haar hand als ze voor moeder boodschappen moet doen. Maar een hele gulden! En niemand weet dat zij hem heeft! Ze bedenkt wat ze allemaal voor een gulden kan kopen, er is zoveel dat ze wel wil hebben. Of moet je een gevonden gulden naar de politie brengen? In de verte hoort ze het fluitje van bovenmeester Holtmaat. Snel wikkelt ze de gulden in haar zakdoek en ze stopt hem diep in de zak van haar schort. Met haar hand op de zak gedrukt rent ze naar school.

Ze is bijna te laat, alle andere kinderen zijn al in het lokaal. Het is een groot kabaal met zestig kinderen die door elkaar praten en lachen. Dan wordt het opeens muisstil. Alle kinderen gaan netjes rechtop staan naast hun schoolbank. Bovenmeester Holtmaat staat in de deuropening. “Goedemorgen jongens en meisjes”. Alle kinderen antwoorden in koor: “Goedemorgen meester Holtmaat” en gaan netjes in hun schoolbank zitten.

(PPP 12) Ze beginnen met rekenen. Janneke pakt haar houten schooltas en schuift het deksel eraf. De schooltas is nog van haar vader geweest. Ze pakt haar lei en griffel eruit en schrijft de sommen van het bord over. Het is doodstil in de klas. Je kunt alleen nog maar het gekras van de griffels horen. Janneke kan haar gedachten maar moeilijk bij de les houden. Ze denkt aan de scheur in de broek van Jan en aan de gulden. Moet ze de gulden niet aan moeder geven? Die heeft het geld hard nodig. Maar als ze de gulden zelf bewaart tot na de zomer, als de kermis weer komt...dan zou ze wel tien keer in de draaimolen kunnen! En net zoveel kaneelstokken en kandijbrokken kopen als ze lust! Misschien kan ze een prentenboek kopen of een ganzenbordspel, dat is leuk voor iedereen...

In de pauze geeft Jan zijn hoepel aan Janneke. Ze kijkt hem verbaasd aan. Ze was alweer vergeten dat ze de scheur in Jans broek zou naaien. Ze denkt alleen maar aan de gulden in de zak van haar schort. Zal ze aan Jan vertellen wat voor schat ze heeft gevonden? Nee, ze wil eerst zelf besluiten waaraan ze het geld gaat uitgeven. Ze pakt de hoepel en rent de straat op om met haar vriendinnetje Marie te hoepelen.

Die middag zijn alle jongens om half vier vrij. De meisjes blijven in het lokaal want juffrouw Van Dam geeft nog een uur handwerkles. Als ze bezig zijn met het naaien van een knoopsgat stopt Janneke snel een draadje in de zak van haar schort. Dat gaat ze vanmiddag gebruiken om de scheur in Jans broek te naaien. Ze denkt bij zichzelf: “Jan is al lekker buiten aan het spelen en ik moet straks ook nog die stomme scheur naaien. En misschien nog wel meer verstelwerk doen voor moeder. Die jongens hebben het maar wat gemakkelijk!” Maar ze kan toch niet echt heel jaloers zijn op Jan. Want, zegt ze tegen zichzelf: “In mijn zak zit een gulden en in die van Jan zit een scheur!”

VOOR DE OUDER OF VERZORGER

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

U heeft zich opgegeven als begeleider voor de museumles van het project **Op stap met Jan & Janneke, jong in 1910**. Hieronder vindt u alle informatie die u nodig heeft om het museumbezoek tot een succes te maken.

Achtergrondinformatie

Aan de hand van het verhaal van Jan en Janneke gaan de kinderen zich bezighouden met het leven in Luttenberg en omgeving rond 1910.

In het museum

In museum De Laarman komen de kinderen echte spullen uit de tijd van Jan en Janneke tegen. Ze doen klusjes en spelletjes die Jan en Janneke ook deden.

Wat wordt er van u verwacht in het museum?

Na een introductie door de museummedewerker gaan de leerlingen een activiteitscircuit volgen. De kinderen zijn op school al in zes groepjes verdeeld. Zij doen door het museum verspreid zes activiteiten. Uw taak is het begeleiden van zo'n groepje. Bij elke activiteit ligt een instructieblad. U zorgt ervoor dat:

- één van de kinderen de opdracht voorleest, voordat ze aan de slag gaan.
- De groep na 10 minuten, als de bel gaat, naar de volgende activiteit gaat. Laat alles achter zoals u het aangetroffen heeft.

De groepjes leerlingen gaan de volgende activiteiten doen:

1. Aan de slag met de mattenklopper *
2. Met griffel op leitje schrijven
3. Koffie malen en in zakjes doen
4. Oud Hollandse spelen *
5. Zandkaarsje maken
6. De was doen

* Bij slecht weer: Hinkelpotten en Knopenspel

Na 60 minuten komen de leerlingen weer bij elkaar om gezamenlijk de les af te ronden. Totale duur van het museumbezoek: 2,5 uur

Door de leerkracht in te vullen:

Wat:

Begeleiding museumles Op stap met Jan en Janneke, jong in 1910.

Waar:

Museum De Laarman, Butzelaarstraat 60 in Luttenberg

Datum:

Tijd:

Verzamelen voor vertrek:

Tijd:

LEESTEKST

1

De school van vroeger

Door Edith van Enck | www.ralfilezen.nl/bestanden/vroeger/schoolvroeger.pdf

Dag kinderen van de basisschool,

Ik hoorde laatst van iemand hoe het bij jullie op school gaat. Jullie hebben een hele gezellige school. Bij mij op school vroeger ging het heel anders. Ik zal jullie een paar dingen vertellen over de school van vroeger.

Vroeger hadden wij geen pennen en schriften. Wij schreven toen met een griffel op een lei. Een lei was gemaakt van een bepaald soort steen. Er zat een lijst omheen. De griffel was een soort krijtje. Ieder kind had een eigen lei, griffel en sponzendoos. In die doos zat een vochtig sponsje. Daarmee kon je fouten wegvegen of schoon vegeven als je lei vol was.

Later kwamen er ook wel schriften en kroontjespennen. In elke schoolbank zat een potje met inkt. Over het potje zat een schuifje. Als je niet aan het schrijven was moest dat dicht. Iedereen had ook een inktlap. Daaraan veegde je de kroontjespen af als je klaar was.

De meisjes kregen in die tijd andere lessen dan de jongens. Zij leerden breien en naaien. Als je acht jaar was moest je een sok kunnen breien en gaten in de sok kunnen stoppen. Jongens hadden vaker gym, dit gebeurde op het schoolplein want een gymzaal was er toen nog niet.

In de klas hadden we ook geen verwarming. Er stond een kachel in de klas waar kolen in werden gestookt. Ik ging vroeger samen met een paar andere jongens wat eerder naar school om de kachel te vullen of om de as weg te brengen. De ramen van de school waren heel hoog, naar buiten kijken kon haast niet. Wij moesten altijd heel netjes zitten met onze armen over elkaar, voeten naast elkaar en de rug recht.

Vroeger zaten de kinderen met z'n tweeën naast elkaar in banken en je kon de tafels niet verplaatsen. Als je straf kreeg, moest je een bord voor waarop ezel stond geschreven of ezelsoren op en dan in de hoek van de klas gaan staan. Een andere straf was een lange stoffen lap in de vorm van een tong om je nek omdat je teveel kletste. En soms sloeg de meester of de juf met een liniaal of stok op je knokkels.

Wij kregen wel veel dezelfde lessen op school als jullie nu. Maar het gebeurde op een andere manier. Lezen gebeurde altijd hardop en klas-sikaal. Als je goed was mocht je niet verder lezen, want dan kreeg je straf. Er waren ook niet zoveel boeken, zoals er nu zijn. Dus werden de boeken vaak nog een keer gelezen. Ook waren de verhalen minder leuk dan nu. We leerden lezen met de leesplank "Aap, noot mies."

Schrijven was vroeger veel belangrijker dan nu, iedereen moest zijn pen op dezelfde manier vasthouden. Je moest leren schrijven met mooie krullige letters. Dat heette schoonschrijven. Schoon betekende dan: mooi en sierlijk.

Met rekenen moesten wij altijd heel veel rijtjes met geldsommen maken, koopmansrekenen noemden ze dat. Verder moesten we altijd alle tafels uit ons hoofd kennen. Dag in, dag uit werd dat geoefend. Allemaal tegelijk de tafels opdreunen.

Handenarbeid bestond nog niet. Wel werd er gezongen. Vaak heel erg brave liedjes. De meester of juf gebruikte een schoolbord met krijtjes.

Zo gingen er nog veel meer dingen anders dan nu bij jullie op school.

Groeten Opa Leo

LEESTEKST

2

KIJKTIP

<https://www.youtube.com/watch?v=IAZaHkQsXns>

De school rond 1910 wordt nagespeeld.

De school rond 1910, de tijd dat Jan en Janneke naar school gingen

In 1901 is de leerplichtwet ingevoerd: kinderen tussen de 6 en 12 jaar moesten nu verplicht naar school. Daarvoor gingen eigenlijk alleen de kinderen van rijke mensen naar school. Arme kinderen bleven thuis en moesten al jong meehelpen thuis of in de fabriek. Kinderarbeid is dus ook in Nederland geweest. Kinderen van 6 jaar begonnen in groep 1. De zesde klas was de laatste klas van de lagere school die tegenwoordig basisschool heet. Kleuters gingen niet naar school. De kleuterschool kwam later.

Alle kinderen in de klas kregen tegelijk dezelfde les. Dat heet klassikaal onderwijs. De kinderen zaten in banken met z'n tweeën naast elkaar. Er zaten heel veel kinderen in een klas. Soms wel 50.

Het klaslokaal zag er heel anders uit dan tegenwoordig. Zie de afbeeldingen. Er waren gaslampen, hoge ramen altijd aan de linkerkant van het lokaal. Hoge ramen omdat je dan niet naar buiten kon kijken, aan de linkerkant omdat er dan genoeg licht was om met je rechterhand te schrijven. Schrijven met je linkerhand mocht toen niet want dan zorgde je linkerhand voor schaduw op het papier en je veegde met je hand alles uit wat je opschreef. Als je het toch deed dan werd je linkerhand vastgebonden op je rug. Gelukkig is dat al lang verleden tijd. Net zoals veel andere straffen;

- Met je knieën in de klompen, rechte rug en armen hoog met 2 gewichten in je handen.
- Ezelsoren op omdat er een dom antwoord was gegeven.
- Een lange stoffen lap in de vorm van een tong met touwtjes om je nek omdat er teveel gekletst werd.
- Of met een liniaal of stok op de knokkels van je linkerhand als je toch ondanks alles met links ging schrijven.

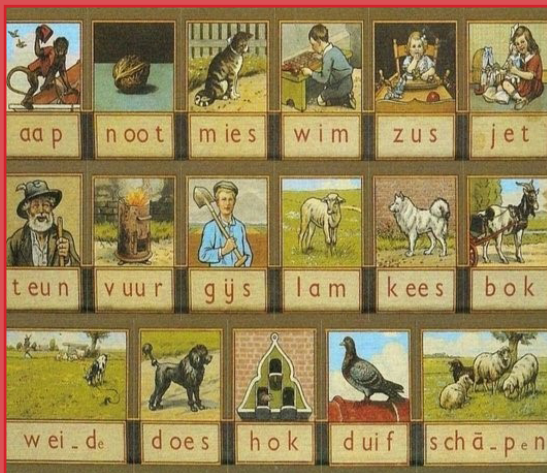

Nu in deze tijd vinden we dat natuurlijk verschrikkelijke straffen maar toen geloofde men echt dat dit hielp bij de opvoeding. In de schoolbank zat in het midden een inktpotje. De kinderen schreven met een kroontjespen. Dit is een metalen pennetje in de vorm van een kroontje. Dit pennetje klemde je vast in een houten penhouder. Je doopte de pen in het inktpotje en ging schrijven. Oei, dat was moeilijk in het begin. Je kreeg namelijk heel erg vlekken. Jan en Janneke schreven nog met een griffel op een leitje. De griffel bestond nog niet zo lang en het had tijd nodig voordat alle scholen in Nederland naar de kroontjespen en de inktpot overgingen. Schrijven was toen een heel belangrijk vak.

Ook rekenen was belangrijk. Je moest vooral veel geldsommen maken. Dat noemde men koopmans rekenen. Dat had dus alles te maken met iets kopen en verkopen.

In de tijd van Jan en Janneke was er ook een nieuwe manier bedacht om te leren lezen. Dat was het "Aap, Noot, Mies..." van meester Hoogveen. Hij bedacht het leesplankje. Bij de woordjes die op het leesbord kwamen hoorde iedere keer een verhaal. Dit verhaal stond afgebeeld op een vertelplaat. Dit was een schoolplaat waarop alle woorden uit het rijtje voorkwamen. Heel veel scholen gebruiken nu als leesmethode Veilig leren lezen dat is voortgekomen uit het leesplankje.

BONUS LES

Audiobestand
op USB-stick

Nederland kent naast het Algemeen Beschaafd Nederlands drie officieel erkende streektaalen: het Fries, het Limburgs en het Nedersaksisch, dat in Groningen, Drenthe, Overijssel en Gelderland wordt gesproken. Behalve deze streektaalen worden nog veel **dialecten** gesproken, zoals het Brabants en Zeeuws.

In Nederland spreekt men het ABN. Dit is het Algemeen Beschaafd Nederlands. Daarnaast zijn er drie officiële streektaalen: het Fries, het Limburgs en het Nedersaksisch. In Overijssel waar wij wonen wordt door sommige mensen nog het Nedersaksisch gesproken. **Omdat dit anders is dan het ABN noemt men dit plat praten of dialect.** Er zijn in Nederland nog meer dialecten maar die zijn niet officieel.

Misschien ken je wel iemand die nog plat kan praten. Het wordt wel steeds minder. De ouders van Jan en Janneke en ook Jan en Janneke zelf konden heel goed plat praten. Hieronder staat een klein verhaaltje met zinnen in het plat. Probeer maar eens of je begrijpt wat er staat.

Op de USB stick staat een audiobestand dat u zin voor zin kunt afspelen.

- Alle wichter mut op tied uut berre.
 - Dan mut ze metiene ant wark.
 - Jan mut de stronttonne wegbreng.
 - Janneke mut de koffie maaln.
 - Dan goat ze etten, roggestoete met reuzel
 - Ut wöt tied um noar schole te goan.
 - De meister belt en iederene giet zachies noar bin.
 - Goed luustern, zegt de meister, anders kriej straf.
 - Rekkenen, schriem, lèzen en taal.
 - In het spölkwartier lekker noa but'n, spöln.
 - De meister is streng mah toch goat wie graag noar schole.
-
- Alle kinderen moeten op tijd uit bed.
 - Dan moeten ze meteen aan het werk.
 - Jan moet de strontton wegbrengen.
 - Janneke moet de koffie malen.
 - Dan gaan ze eten, roggebrood met reuzel.
 - Het wordt tijd om naar school te gaan.
 - De meester belt en iedereen gaat zachtjes naar binnen.
 - Goed luisteren, zegt de meester, anders krijg je straf.
 - Rekenen, schrijven, lezen en taal.
 - In het speelkwartier lekker buiten spelen.
 - De meester is streng maar toch gaan we graag naar school.

WERKBLAD 1

Groepsopdracht

Broers
en
zussen

OP STAP
MET JAN &
JANNEKE

*Jullie gaan uitzoeken hoe groot het gemiddelde aantal kinderen is in de groepen 5 en 6.
(Is dit aantal te laag dan er een klas bij doen)*

Opdrachten

1. Vraag aan je leerkracht een lijst met daarop de namen van alle gezinnen.
2. Tel het aantal gezinnen en maak een lijst met 4 tabellen. Zet in de eerste tabel de naam van het gezin maar noteer alleen de eerste letter.

Zo:

Naam gezin	Aantal kinderen	Jongen	Meisje

3. Voer de opdracht uit. Verdeel de namen die op de lijst staan. Maak voldoende kopieën van het werkblad met de kolommen. Noteer hoeveel kinderen er zijn in ieder gezin. In totaal en gesplitst in jongens en meisjes.
4. Verwerk alle uitslagen op het tabelpapier. Dat mag geschreven maar ook op de computer.

WERKBLAD 1

(vervolg)

5. A. Wat is jullie idee: Hoeveel kinderen zijn er gemiddeld in de gezinnen in de groepen 5 en 6?
Antwoord: -----
Wat denken jullie? Zijn er gemiddeld meer jongens of meer meisjes?
Antwoord: -----
- B. Nu moet je het gemiddelde precies uitrekenen. Kun je uitleggen wat gemiddelde betekent?

- C. Reken het nu precies uit. Tel alles bij elkaar op en deel dit getal door het aantal gezinnen. Als jullie nog geen deelsommen hebt gehad dan mag je het met de rekenmachine op de computer doen. Antwoorden:
- Er zijn gemiddeld ----- kinderen in een gezin.
 - Er zijn gemiddeld ----- jongens in een gezin.
 - Er zijn gemiddeld ----- meisjes in een gezin.

Bonusopdracht

Nu weten jullie het gemiddelde in de groepen 5 en 6.

Wat denk je dat het gemiddelde voor de hele school zal zijn en leg uit hoe je aan die aantallen komt.

Antwoord: het gemiddelde in de hele school is volgens ons: -----

Het gemiddelde aantal meisjes is volgens ons: -----

Het gemiddelde aantal jongens is volgens ons: -----

Leg uit: Hoe komen jullie bij die aantallen? -----

K1 : 22 kleuters
K2 : 18 kleuters
K3 : 20 kleuters

GEMIDDELDE?

We tellen samen: $22 + 18 + 20 = 60$

We delen door het aantal klassen:

$$60 : 3 = 20$$

Er zijn gemiddeld 20 kleuters per klas

WERKBLAD 2

Groepsopdracht

Zelf een spel van vroeger maken

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

Spelletjes in de tijd van Jan en Janneke, zelf gemaakt!

Vroeger werkten veel mensen in de fabriek of op het land. Ook in het weekend. Ze verdienden niet veel. Ze hadden geen geld om speelgoed te kopen. Daarom maakten ze het zelf. Poppen van restjes stof of van hout. Hele handige vaders maakten een poppenhuis van hout, met piepkleine meubeltjes. Moeders naaiden dan de gordijntjes en de dekentjes. Ouders die wel wat geld hadden, kochten soms speelgoed bij een marskramer. Dat was een rondreizende koopman. Je had nog geen speelgoedwinkels. Kinderen maakten zelf ook speelgoed. Van een wilgentak maakten ze een boog. Van oud papier maakten ze bootjes of watermolentjes. Hieronder op de plaat zie je de spelletjes die vaak op het schoolplein werden gespeeld.

En.... zo'n kar dat was echt een grote uitzondering.

WERKBLAD 2

(vervolg)

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

Opdrachten

1. Hieronder spelletjes die vroeger gespeeld werden.
Zet een streep onder de spelletjes die jullie nog kennen.

- a. tollen
- b. knikkeren
- c. hinkelen
- d. ballen
- e. hoepelen
- f. rijden met de kar
- g. diabolo

2. Welke van deze spelletjes worden nu nog gespeeld?

3. Kijk op YouTube. Spelende schooljeugd, polygoonjournaal. Dat is de zoekterm.

4. Kijk het filmpje nog een keer en noteer 3 spelletjes die hierboven niet genoemd zijn.

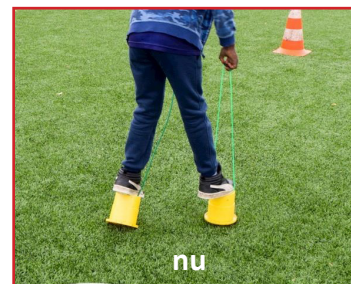
WERKBLAD 2

(vervolg)

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

5. Bij de kleuters hebben ze vaak loopklossen. Misschien heb je dit zelf wel eens gedaan. Heel vroeger in de tijd van Jan en Janneke maakten ze die loopklossen zelf.

Jullie gaan nu zelf loopklossen maken. Overleg eerst hoeveel je er wilt maken.

Wat heb je nodig?

Materiaal:

Gereedschap:

- Tip: Denk na over de lengte van de touwen!!!
- Extra opdracht: Kun je ook nog andere loopklossen maken

Succes en vraag of je ze aan de kleuters cadeau mag doen!

WERKBLAD 3

Opdrachten

1. Kies uit het bakje met oude beroepen een beroep dat je aanspreekt.

2. Je gaat een woordweb maken van de afbeelding die je gekozen hebt. Pak een papier A3 formaat. Of plak twee A4-tjes aan elkaar. Schrijf het beroep in de cirkel die je in het midden van je papier hebt getekend. Kijk op de afbeelding en noteer wat je allemaal ziet. Dat schrijf je aan het uiteinde van een lijn. Teken zoveel lijnen als je nodig bent.

- Weet je niet wat de naam van een onderdeel is, zoek het dan op via google.

3. Zoek op google of het beroep nog bestaat. Het beroep bestaat:

- a. nog steeds b. niet meer

4. Kies nu 10 woorden uit je woordweb en maak met ieder woord een "mooie" zin. Denk goed na over de spelling. Lukt het al om een lange zin te maken?

Bonusopdracht

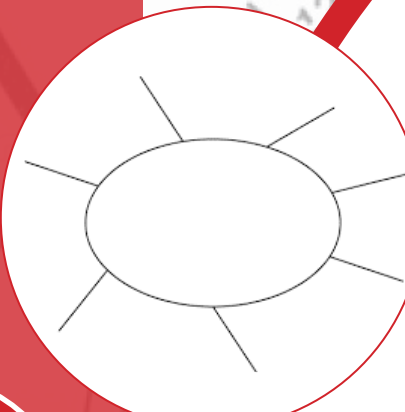
Welke 5 oude beroepen lees je hieronder. Let op! De spaties tussen de beroepen zijn weg. Zoek van deze oude beroepen een afbeelding.

strontschepperscharensliepschooltandartstrekschuitjagerletterzetter

.....

.....

.....

Individuele opdracht

Taal

WERKBLAD 4

Individuele
opdracht

Een
verhaal
schrijven
over de
hoefsmid

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

>> Bekijk eerst de afbeelding.

Maak met onderstaande woorden een mooi verhaal:

Boer Hendrik een grote steen op de akker
 een kreupel paard kapot hoefijzer hoefsmid
een hoefijzer beschermt de hoeven controle om de acht weken

- Wat is de titel
- Zorg dat je zinnen een mooi verhaal vormen.
- Schrijf je werk op en kladblaadje, laat het nakijken door de juf.
- Schrijf je verhaal netjes over, maak er een mooie tekening bij.

*De hoefsmid
vroeger*

Smid.

*De hoefsmid moet het
paard beslaan,
opdat het vlug weer
voort kan gaan.*

WERKBLAD 5

Individuele
opdracht

Schrijf-
opdracht

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

>> Schrijfoopdracht: Schrijf een verhaaltje over een ongelukje op het schoolplein met baltikkertje. Kijk eerst goed naar de afbeelding.

Maak met onderstaande woorden een mooi verhaal:

Jan en Janneke speelkwartier baltikkertje gebroken ruit
boze meester straf glazenmaker (heet tegenwoordig glaszetter)

- Wat is de titel
- Zorg dat je zinnen een mooi verhaal vormen.
- Schrijf je werk op en kladblaadje, laat het nakijken door de juf.
- Schrijf je verhaal netjes over, maak er een mooie tekening bij.

*De glazenmaker
vroeger*

Glazenmaker.

*Als soms uw ruit
gebroken is,
Welyt de
glazenmaker u
gewis.*

WERKBLAD 6

Individuele
opdracht

Muziek
van
toen

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

Er zijn veel, heel oude kinderliedjes die nu nog steeds gezongen worden. Dat zijn vooral liedjes voor baby'tjes, peuters en kleuters. Jij leerde die liedjes van je ouders, je ouders leerden die liedjes van hun ouders en die weer van hun ouders en zo gaat het door. Dat heet overlevering. Die liedjes bestaan dus nog door overlevering. Ook op het kinderdagverblijf en in groep 1 en 2 worden die liedjes nog gezongen.

Opdrachten

1. Hieronder staat een lijst van oude kinderliedjes. Welke liedjes ken jij nog? Geef dit aan door middel van een kruisje.

<https://www.youtube.com/watch?v=1hcPPuYwqPI>
2. Op Youtube staan heel veel kinderliedjes van heel vroeger. Luister er naar. Noteer 10 liedjes en geef net als bij opdracht 1 aan of je ze wel of niet kent.

Oude kinderliedjes	Ken ik	Ken ik niet	Oude kinderliedjes	Ken ik	Ken ik niet
Altijd is Kortjakje ziek					
Vader Jacob, vader Jacob					
2 emmertje water halen					
Ik zag twee beren broodjes smeren					
Boer, wat zeg je van mijn kippen					
Op een grote paddenstoel					
Jan Huijgen in de ton					
In een groen groen groen knollen knollenland					

WERKBLAD 6

(vervolg)

Ik zag twee beren
Broodjes smeren.
Oh, dat was een wonder
Het was een wonder, boven wonder
Dat die beren smeren konden
Hi hi hi, ha ha ha
Ik stond er bij en ik keek er naar

Ik zag twee slangen
De was op hangen
Oh, dat was een wonder
Het was een wonder, boven wonder
Dat die slangen, hangen konden
Hi hi hi, ha ha ha
Ik stond er bij en ik keek er naar

Ik zag twee koeien
Bootje roeien
Oh, dat was een wonder
Het was een wonder, boven wonder
Dat die koeien, roeien konden
Hi hi hi, ha ha ha
Ik stond er bij en ik keek er naar

3. Er zijn veel variaties van het liedje zag 2 beren broodjes smeren. Zie hiernaast. Bedenk nu zelf een couplet of meer. Kies een dier of onderwerp waar je gemakkelijk op kunt rijmen. Bv. mieren of giraffen. Het moet wel gek zijn, natuurlijk! Onder de stukjes die moeten rijmen, staat een streep.

Bonusopdracht

Maak een tekening van het zelfgemaakte couplet dat het allerbest is gelukt. Schrijf de tekst er heel mooi bij.

>> Misschien is er tijd om in de muziekles samen met de klas de oude liedjes te zingen. Maar dan wel eerst vertellen wat jullie bij deze opdracht gedaan hebben.

WERKBLAD 7

In de tijd van Jan en Janneke was het eten van de arme mensen echt geen vetpot. Dit betekent dat het eten heel eenvoudig was.

- Voor het ontbijt aten ze vaak pap of roggebrood met een beetje reuzel. Reuzel was het allerlaatste afval van een varken en dat werd gesmolten. Dan lieten ze dat weer stollen en dan was het de goedkope boter voor de arme mensen.*
- Tussen de middag was het roggebrood met reuzel en een beker melk.*
- Het avondeten bestond uit aardappelen en groente uit eigen tuin. Heel veel werd ingemaakt. Er was maar heel af en toe een stukje vlees. Als er een varken werd geslacht dan werd alles van dat varken opgegeten. En een toetje dat was er nooit. Er werd nooit wat weggegooid.*

Opdrachten

1. Zoek op internet naar oude gerechten uit de tijd van Jan en Janneke. De zoekterm is: oud Hollandse gerechten of oer Hollands eten.

2. Vraag eens:

- a. aan opa en oma of ze de oude gerechten op jullie lijstje kennen, zo ja, welke?
- b. Of ze het lekker vinden en het nog wel eens eten.
- c. Misschien noemen opa en oma nog wel een gerecht dat jullie niet hebben. Schrijf dat erbij.

Antwoorden:

Groepsopdracht

Bakken

WERKBLAD 7

(vervolg)

Ingrediënten:

- 300 gr oud brood
- 200 gr suiker
- 2 dl melk
- 5 eieren
- 50 gram rozijnen
- 2 zakjes vanillesuiker
- 1 theelepeltje kaneel

Ga je er 2 of 3 maken zodat je royaal kunt uitdelen dan moet je dus alle ingrediënten met 2 of 3 keer vermenigvuldigen.

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

Rijke mensen hadden veel beter te eten dan arme mensen. Zij lieten het eten klaarmaken door een dienstmeisje of een kokkin. Hier bleef best wel eens eten over maar daar maakten ze dan iets anders van. Van oud brood dat overbleef maakten ze wentelteefjes of een broodpudding.

3. Jullie mogen zo'n oud recept gaan maken.

Broodpudding van oud brood

Hoe maak ik broodpudding?

1. Begin met de rozijnen. Die moet je wellen. Wellen betekent dat je de rozijnen een poosje in een bakje met warm water zet. Dan zuigen ze zich vol met water en zijn ze weer zacht en sappig. Ze zwellen op.
2. Warm de melk op tot ze lauw is en voeg er de suiker bij. Blijf goed roeren tot alle suiker opgelost is. Scheur het brood in stukjes of snijdt het in stukjes. (ongeveer 2 bij 3 centimeter)
3. Doe het brood in een grote kom en voeg er de gesuikerde melk bij. Roer in de kom zo dat een dikke brij ontstaat. Laat alles nu een 10 minuten staan.
4. Laat de rozijnen uitlekken. Voeg de rozijnen, de kaneel, de vanillesuiker en de eieren toe aan de brij. Roer alles goed door elkaar.
5. Doe alles in een ingevette bakvorm en bak ongeveer 45 minuten in de oven op 180 graden. Niet iedere oven is hetzelfde dus kijk regelmatig dat het niet aanbrandt.

Na 45 minuten de broodpudding omkeren en laten afkoelen.

Afgekoeld in plakjes snijden en de klas trakteren. Mmmmmm!

WERKBLAD 8

Opdrachten

1. Ben je blij met jouw school? Dat ga je nu onderzoeken. In de tijd van Jan en Janneke was de school heel anders. In de klas ging het er heel anders aan toe dan nu. De klas zag er ook heel anders uit.

Kijk naar de foto hieronder. Zoek 4 dingen die anders zijn dan in jouw klas. Schrijf die op.

Individuele opdracht

De klas vroeger en nu

Vroeger

.....
.....
.....

Nu

.....
.....
.....

WERKBLAD 8

(vervolg)

2. 100 jaar geleden waren er veel regels op school. Als je ze leest, herken je sommige regels nog wel maar nu krijg je vaak eerst een waarschuwing van juf of de meester. Lees de regels (draai om) waaraan Jan en Janneke zich moesten houden.

a. Hebben jullie deze regels ook? Zet een kruisje onder ja of nee.

JA	NEE
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐

b. Schrijf hieronder 2 straffen die in jouw klas gegeven worden.

.....

.....

3. Als je iets verkeerd deed dan kreeg je straf. Als je te laat kwam dan kon het zo maar zijn dat je na moest blijven en 100 keer netjes moest opschrijven:

Ik zal nooit meer te laat komen.

Was het niet netjes dan moest het nog een keer.

De andere straffen waren nog veel erger. Dat waren lijfstraffen.

- Met je knieën in de klompen, rechte rug en armen hoog met 2 gewichten in je handen.
- Ezelsoren op omdat er een dom antwoord was gegeven.
- Een lange stoffen lap in de vorm van een tong met touwtjes om je nek omdat er teveel gekletst werd.
- Of met een liniaal of stok op de knokkels van je linkerhand als je toch ondanks alles met links ging schrijven.

Ai, ai, ai, ai, ai. De vraag aan het begin was: Ben je blij met jouw school? Schrijf hieronder het antwoord en waarom.

.....

.....

WERKBLAD 9

Wat kan
Janneke
kopen voor
een gulden?

OP STAP
MET JAN &
JANNEKE

Prijslijst

1 sigaar.....	2½ cent
1 pak thee.....	80 cent
1 klein chocolaatje.....	2½ cent
1 groot chocolaatje.....	15 cent
1 pot appeljam.....	20 cent
1 pakje roomboter.....	150 cent
1 pakje margarine.....	50 cent
1 pond gehakt.....	40 cent
1 pond biefstuk.....	50 cent
1 blikje sardientjes.....	20 cent
1 rol behang.....	6 cent
1 pak speelkaarten.....	4 cent
10 ansichtkaarten.....	25 cent
1 koffiekommetje.....	6 cent
1 paplepel.....	2 cent
1 kop en schoteltje.....	10 cent
1 likeurglaasje.....	6 cent
5 stukken zeep.....	10 cent
1 paar kousen.....	54 cent
1 Amersfoortse Courant...	10 cent
1 kaartje voor het zwembad	45 cent
1 kaartje voor het museum	10 cent
1 treinkaartje naar Amsterdam	40 cent

1. Hoeveel kosten:

3 pakken thee	=cent
4 grote chocolaatjes	=cent
3 potten appeljam	=cent
2 pond gehakt	=cent
2 pakjes roomboter	=cent
3 kaartjes voor het zwembad	=cent
2 paar kousen	=cent
2 blikjes sardientjes	=cent
3 koffiekommetjes	=cent
3 pakjes margarine	=cent
2 kaartjes naar Amsterdam	=cent

2. Janneke heeft 1 gulden. Dat is 100 cent. Ze wil cadeautjes kopen voor vader en moeder.

Wat kan ze kopen van de prijslijst hiernaast?

Vader = cent

Moeder = cent

Samen is dat cent. Janneke houdt cent over. Daarvoor koopt ze voor zichzelf

.....

3. Heeft Janneke genoeg aan 1 gulden als ze met haar vriendin naar het zwembad wil?

Twee kaartjes voor het zwembad kosten samen cent.

WERKBLAD 10

Groepsopdracht

Tijlijn
maken over
vervoersmiddelen
van vroeger tot
nu

**OP STAP
MET JAN &
JANNEKE**

Rond 1910, de tijd dat Jan en Janneke leefden hadden nog maar heel weinig mensen een auto. Zowel mensen, spullen als dieren moeten wel eens van A naar B. Tegenwoordig is het heel normaal om de auto te nemen, op de fiets te stappen, te treinen, het vliegtuig te pakken of als bringer je bestelbus in te stappen. Maar hoe was dit vroeger? Hoe was het transport toen?

Opdrachten

1. Wat is een ander woord voor transport?

.....

2. Hieronder zie je een lijst vervoersmiddelen. Welke werd het eerst uitgevonden en welke daarna? Zet ze op volgorde.

- Loopfiets 1. _____
- Zweefvliegtuig 2. _____
- Paarden en ezels 3. _____
- Auto 4. _____
- Paard en wagen 5. _____
- Luchtballon 6. _____
- Vliegtuig 7. _____
- Paarden bus 8. _____
- Stoomlocomotief 9. _____

In deze lijst staan ze vast niet allemaal. Welke vervoersmiddelen kunnen er nog bij?

.....

WERKBLAD 10

(vervolg)

3. Heel, heel lang geleden moesten de mensen dus lopen of op een ezel of paard. Als je een paard of een ezel had dan was je al heel rijk. Toen werd er een uitvinding gedaan die enorm belangrijk was. Bijna ieder voertuig beschikt erover, de luchtballon niet.

- a. Wat was dit voor uitvinding? b. Wanneer werd dit uitgevonden?

- c. Wat kan dit voorwerp?

- d. Zoek een afbeelding van het eerste wiel en een wiel van nu.

4. Hieronder zie je een tijdlijn. Op deze tijdlijn zet je de vervoersmiddelen en wanneer ze uitgevonden. Mag boven en onder.

Paarden en ezels

Bonusopdracht:

Zoek afbeeldingen van voertuigen van heel vroeger tot nu en leg ze op volgorde. Zie opdracht 1.